

SZEMLE KÖNYVEK

„ERDÉLYI TÖRÖK SZŐNYEGEK” AZ IPARMŰVÉSZETI MÚZEUM 1914. ÉVI KIÁLLÍTÁSÁN ÉS A FORRÁSOK TÜKRÉBEN

Szerkesztette Pásztor Emese. Iparművészeti Múzeum. Budapest, 2020, 328 oldal

Rendkívüli szellemi teljesítmény előtt szeretném meghajtani az elismerés zászlaját. Pásztor Emese elhatározta, hogy megpróbálja rekonstruálni egy jó 100 évvel ezelőtti nagyszabású kiállítás anyagát. Az 1914-ben Magyarország területéről összegyűjtött erdélyi török szőnyegek sorsát akarta nyomon követni, amelyek egy része a két világháború következtében kalandos utat járt be, sokuk eleve más országba került, a nemzetközi piacra jutott, új magánkollektiókat gazdagított, vagy sajnos akár meg is semmisülhetett. Felvetődik a kérdés, ennyi hányattatás után mennyit és hol lehet ma megtalálni közülük.

Könnyebb lenne a helyzet, ha 1914-ben olyan katalógust adtak volna ki, amelyik valamennyi kiállított darabról fényképet is közöl, ám abba a 312-ből mindössze 20 fekete-fehér felvétel fért, amihez egy másik kiadványban 25 színes reprodukció társult 1925-ben. Szerencsére az Iparművészeti Múzeum a látogatók elé tárt darabok mintegy feléről készített saját célra valamilyen másolatot. A többiről csak a korabeli leírás állt rendelkezésre.

Elképzelhető tehát, milyen hallatlan memória és odafigyelés kellett ahhoz, hogy a mégoly precíz bemutatásokból kiindulva azonosítani lehessen az egyes szőnyeget. Ez alkalmanként kimondottan bravúrosan sikerült, máskor némi szerencse is kellett hozzá. Számomra az egyik legszebb példa, amelyik ötvözi a két elemet, a bravúrt és a véletlent, a következő: Egy tisztításra átadott szőnyeget a restaurátor megmutat Pásztor Emesének, hogy vessen rá egy pillantást. Neki, amikor meglátja, eszébe villan egy 5×9-es (!) fekete-fehér (!) fotócska Batári Ferenc hagyatékából, a hátán Csányi Károly 1912-ből, azaz még a kiállítás előtti gyűjtőmunka idejéből származó kézírásos megjegyzésével: „1912, Köbölkút”. Előkeresi ezt a felvételt, s nagy öröme kiderül az egyezés. Ezt nevezem én szakmai kiválóságnak! El lehetett volna siklani ezen emlékfoszlány felett, s csak megállapítani, hogy „milyen szép szőnyeg”. Szóval bravissima!

Számomra egy másik tanulság, hogy jól meg kell gondolnunk, mitől szabadulunk meg, amikor selejtezzük. Az Iparművészeti Múzeum illetékesei szerencsére nem dobták ki azokat a kiállítási bejelentőket, átvételi elismervényeket, levelezést és más feljegyzéseket, üvegnegatívokat és felvételeket, amelyek a szervezés során születtek. Ezekből vált többek között világossá, hogy „az erdélyi egyházközségek pontosan hány és milyen típusú, illetve méretű szőnyeget küldtek Budapestre”.

A fantasztikus feltáró munka eredményeként az 1914-ben a falakon lógó gyönyörűséges szőnyegek 251-et lehetett fellelni, s csupán 61 bujkál még vagy pusztult el az évtizedek során. S mint arról értesülhettem, a mű megjelenése óta újabb három „került meg”.

Maga a kötet Jékely Zsombor köszöntőjét és Pásztor Emese bevezetőjét követően öt tanulmányból és – természetesen – a katalógusból tevődik össze. Nagy öröm számomra, hogy három szerző is erdélyi, ami azt jelzi, hogy a nehézségek ellenére is megvan ott a szakmai folyamatosság. A sorrendet követve Ziegler Ágnes („»Gott zu Ehren und der löblichen Zunfft zur Zierde und Gebrauch...«
Az erdélyi szász evangélikus egyház oszmán-török szőnyegei”) a szőnyegek korabeli funkcióit vizsgálja, megállapítva, hogy azok jelentős mértékben szolgálták a céhek reprezentációját, de az élet nagy fordulópontjain is elővették őket, így házasságkötéskor, keresztelekéskor és temetéskor. Főleg ez utóbbi kapcsán olvashatunk új részleteket. A gyülekezetek előírásából kiderül az is, hogy furfangos módszerekkel fizették meg a használatot vagy jutottak új példányokhoz. Míg ez a dolgot a lutheránus, T. Horváth Iringó („Az Erdélyi Református Egyház oszmán-török szőnyegei a 20. században”) munkája a kálvinista felekezet anyagáról szól, és sorra veszi az egyes településeken őrzött darabokat, amelyek túlnyomó többsége ma már nincs eredeti helyén, régen eladták őket. Csáki Árpád („Oszmán-török szőnyegek a háromszéki templomokban [17–19. század]”) egy jelentős területi egység vonatkozó tárgyairól értekezik. Horváth Hilda („Kiállítás – gyűjtők – szőnyegek”) részben az egykori kiállítás létrejöttét járja körül; de számomra a legizgalmasabb szakasz a fényképezésre Párizsba kivitt tárgyak, amelyek egy hányadáról a fent említett 25 színes kép készült, visszakérülésének kalandos, nem kevés diplomáciai találékonyságot igénylő története volt. Végül Pásztor Emese („Az Iparművészeti Múzeumban 1914-ben rendezett *Erdélyi török szőnyegek* kiállításáról, előzményeiről és utóhatásáról – mai szemmel”) a „kiállítás előzményeinek, szakmai céljainak és azok megvalósulásának minél részletesebb” (69. old.) bemutatására vállalkozott. Ezzel összefüggésben alaposan bemutatja a hazai oszmán-török szőnyegkutatás történetét a 19. század végétől Batári Ferenc tevékenységéig, aki maga is több alkalommal visszatért a mérföldkönek számító kiállításhoz.

A „Katalógus” nagy pontossággal, minden lehetséges részletre kiterjedően veszi sorra a 312 szőnyeget, követve az egykori, 13 csoportra való beosztást. Az egyes tételek készítésekor először az 1914-es tárgyleírásokat ismétlik meg, majd azt a szakma mai állása szerint gazdagítják-bővítik. Ezekhez nincs mit hozzátenni – főleg kellő szakértelem hiányában. Az egységesség biztosítása jelentős mértékben köszönhető az olvasószerkesztő, Szegzárdy-Csengery Klára gondosságának.

Egyedül a körösfői szőnyeg (258–259. old., Nr. 258) történetéhez tudok némi adalékkal hozzájárulni, bár az sem a magam kútfejéből való. Egy 1941-

es katalógusban ezzel kapcsolatban ez szerepel: „Állítólag rajta pihent meg II. Rákóczi György a szászfenesi csata után.” Ezt egy másik, számomra hihe-
tőbbnek hangzó hagyomány úgy ismeri, hogy „menekülés közben II. Rákóczi György és kísérete megállt Körösfőn is, ahol a Szala-patakánál kitisztították a sebeit, majd egy kőnél megpihent, ennek emlékét őrzi a népnyelv »Rákóczi párnája, padja, kútja« helymegnevezései. A hagyomány szerint az ápolásban egy helyi lakos, bizonyos Korpos György is segédkezett, ezért hálából a fejedelem neki ajándékozta az úti felszerelése között lévő török szőnyeget. A becses darabot a Korpos család generációkon át megőrizte, majd a szőnyeg donációs felirata alapján 1754-ben a templomnak adományozta.”¹

A „Függelék”-ben kitűnő térkép szemlélteti, hogy mely településeken mutat-
hatók ki „erdélyi szőnyegek”, illetve mely múzeumokból érkeztek a kölcsön-
zött darabok. Jól látszik, hogy keletről nyugat felé haladva csökken az érintett
városok és falvak száma; Háromszék viszi el a pálmát, legalábbis a települések
mennyiségét tekintve.

Nagyon hasznos a helynév-konkordancia, hiszen sok kis település is felbuk-
kan a kötetben, amelyek megtalálása gondot okozhat. Hasonlóképpen informa-
tív a kiállítók listája, amelyből kiderül az ágostai felekezethez tartozók túlsúlya.
Kitűnők a fényképek, remekül emelik ki a színeket, formákat. Így például időn-
ként módom van a 223. számú (242–243. old.) gördesz imaszőnyeget eredeti-
ben is megcsodálhatni, ám a most közölt fotón számomra pompázatosabb, mint
tényleges közegében.

Ezúttal fontosnak vélem, hogy ideiktassam azok nevét, akik a szőnyegek
felkutatásában önzetlen segítséget nyújtottak: Entz Géza, Ben Evans, F. Horváth
Ágnes, Michael Franses, Kerényi Gábor, Kollár Csilla, Ledács Kiss Miklós,
Mátéfy Györk, Opra Zsuzsanna, Palástiné Simonffy Krisztina, az Ábránfalvi
Ugron család és Richard de Unger. A kötet kiadását támogatók közül a magán-
személyeket tüntetem fel: Bilibók Botond, Hargita Árpád, Márványi Katalin,
Mátyásfalvi György, Starowicz Wiesław, Starowiczné Gyenes Marianna,
Széchy Gábor, Szerényiné Herczegh Alexandra és Richard de Unger.

Dávid Géza

¹ Ld. Szabó Réka Erzsébet, *Oszmán-török szőnyegek Erdélyben és utóéletük*. Szakdolgozat (ELTE BTK). Budapest, 2013. Saját kutatása, illetve Sebestyén Kálmán, *Körösfői Riszeg alatt. Egy kalotaszegi település évszázadai*. Budapest, 2007, 23 alapján. – A becses relikvia restaurálása érdekében tett erőfeszítéseiről számol be Péntek László, a körösfői Rákóczi Kultúregylet elnöke 2017-ben: *A valósággá vált legenda. Egy régi szőnyeg nyomában*. <https://www.bp18.hu/hirek/keruleti-hirek/item/16067-a-valosagga-valt-legenda> (2022. szeptember 21.). Mint az elnök úrtól értesültem, a tervezett munkálatok mindmáig nem valósulhattak meg.